

Miskolci Egyetem

Bölcsészettudományi kar

Rítusok és szimbólumok a mindennapokban

Konzulens: Dr. Osváth Andrea
egyetemi adjunktus

Filozófiai Intézet

Miskolc

Készítette: Prágay Bernadett

Szak: Szabad bölcsészet

Tagozat: Nappali BA

2014

Tartalom

1. Bevezetés.....	2
2. Fogalom-meghatározások.....	4
2.1. A rítus fogalma	4
2.1.1. Rítus a kommunikációban.....	6
2.2. A kulturális szignálok	7
2.3. A szimbólum fogalma.....	8
2.3.1. A tárgyak, mint szimbólumok.....	9
3. Kommunikáció és mindennapok a tárgyaink tükrében	11
3.1. Az vagy, amit birtokolsz?	11
3.2. A tárgyak hatásai a mindennapi életre	11
3.3. A régi és a modern világkép	12
4. A szelf és a tárgyak kapcsolata.....	14
4.1. Az otthon környezete	17
4.2. Személyek és tárgyak közötti interakció	18
5. Összefoglalás.....	20
6. Irodalomjegyzék	23
7. Summary.....	25

1. Bevezetés

A mai modern világban a tárgyak használata és szerepe általánossá vált. Azt mindenki egyetemes igazsággént fogja fel, hogy a tárgyakat birtokoljuk, alkalmazzuk és hatással vagyunk rájuk. Azzal viszont kevesen vannak tisztában, hogy ezek a tárgyak, melyek szerves részei életünknek, ugyanúgy hatnak ránk és alakítanak életformánkon, személyiségünkön. Szakdolgozatomban - az emberi életre - tárgyak által gyakorolt befolyást, esetleges rítust és szimbólumrendszert tárgyalom.

A címválasztásomban azért is szerepel a 'mindennapokban' kifejezés, mert a mindennapi életben megtalálható, átvitt értelemben előforduló rítusokkal és szimbólumokkal foglalkozom. A rítusok eredeti jelentése megkopott, kiveszett belőle a szertartásosság. Természetesen napjainkban is megtalálható a rituálé átalakult formája, csak más cselekvésekhez kapcsolódik, nem feltétlenül a valláshoz. Ilyen egy koncert, vagy egy sportesemény; összefogja az emberek csoportját, de a rítus szó eredeti jelentéséhez már nincs sok köze. Egy adott rítushoz általában tárgyak is tartoznak, melyek szimbólumként jelennek meg az ember életében.

Dolgozatomban kifejtem a rítusok és szimbólumok régi és mai megjelenési formáját, illetve jelentőségét, mindezt a mindennapi élet tárgyaitra kivetítve, használatuk és hatásuk körére fókuszálva. A kommunikációs viszonyok szempontjából fontos megemlíteni, hogy a tárgyak rengeteg információt hordoznak, és tulajdonságaikkal kommunikálnak. Az ember jellemezhető saját tárgyaival, leginkább az otthona berendezési és használati tárgyai árulkodnak a személyiségéről. Például egy szoba berendezése, a bútorok és más tárgyak helyzete alapján információt kapunk a tulajdonosról. Az otthon tárgyai segítenek az identitás kialakításában és azért a legfontosabbak, mert ezeket az ember maga választja, tehát saját akaratából kerül kapcsolatba velük. A későbbiekben látható lesz, hogy a tárgyak többféle hatást képesek kifejezni az emberre; összehozhatják, de el is különíthetik őket. Ezeket a hatásokat több kutató és tanulmány segítségével igyekszem bemutatni antropológia, pszichológia és kommunikáció szempontjából.

A gondolkodás alanya (későbbiekben szelf), a tárgyak által megerősítést kaphat, üzenetet továbbíthatnak róla. Ebben a folyamatban nagyon fontosak a tárgyak, mert azáltal jellemzik az embert, hogy magukban foglalják az igényeit. A tárgyak segítségével önmagunkról is sokat tanulhatunk. Ha egy személy az otthonán, vagy valamely használati tárgyán változást eszközöl, az szintén pozitív értelemben alakítja a szelfjét. Az ilyen cselekedetek büszkeséggel töltik el az embert, ezáltal harmóniába kerül önmagával.

Azért esett a választásom erre a témára, mert felkeltette az érdeklődésemet a személyek és a tárgyak viszonya, kölcsönhatása, életre gyakorolt hatása. Dolgozatom alapját Csíkszentmihályi Mihály és Eugene Halton, Tárgyaink tükrében című könyve biztosította, melyben részletes kutatás található az otthonokban megtalálható és az emberek által nagyra becsült tárgyakról. A kutatást amerikai otthonokban végezték, 1977-ben, 82 család tagjainak a közreműködésével. Mindhárom generáció részt vett a tanulmányban, melynek legfontosabb kérdése a következő volt: „Melyek azok a tárgyak az otthonában, melyeket különlegesnek tart?” Az erre adott válaszokból sok mindenre lehet következtetni, például arra, hogy az egyén a cselekvési, vagy az elmélkedési tárgyak felé orientálódik. Ebből egyértelműen kiderül, hogy az ember, ahogy idősebb lesz, egyre inkább az elmélkedésre ösztönző tárgyakban leli örömét. Természetesen minden életkorban más tárgyak fontosak az ember számára, mégis vannak olyan örök érvényű tárgyakapcsolatok, melyek nem korfüggőek. Az ilyen tárgyra példa lehet, a modern korban a televízió; mely minden korosztály igényeit kielégíti, egyaránt emlegetik pozitív és negatív értelemben.

A személy tárgyakkal való kölcsönhatása, nagyban meghatározza az életét. Mindenki birtokol tárgyakat, a különbség abban nyilvánul meg, hogy vannak, akik betegesen ragaszkodnak ezekhez a dolgokhoz, és ez elidegenítheti őket a külvilágtól. A régi korokban, mikor még telefon sem volt, az emberek többet beszélgettek, találkoztak, több időt töltöttek együtt. Manapság már nem muszáj találkozni, ha beszélgetni akarunk, láthatnak és hallhatnak minket a technika eszközei segítségével; elidegenedett a személyes kapcsolat. Sőt, sokszor (főleg a fiatalok körében), még társaságban is kiszorítja a személyes kontaktust a technika. Persze a másik oldalról nézve ezek a tárgyak nagyon is hasznosak, hiszen könnyen elérhetővé teszik az embereket, az ügyintézésről nem is beszélve. A kulcs itt is a mértékletességben rejlik; nem szabad hagyni, hogy ezek a tárgyak nagymértékben befolyásolják az életünket.

Ha valamit birtoklunk, az mindenképpen hatással - ez esetben negatív - van ránk; erre remek példa a laptop vagy okostelefon. És egy ide illő idézet a Harcosok klubja című filmből: „Amit birtokolsz, az birtokba vesz.”

2. Fogalom-meghatározások

2.1. A rítus fogalma

A rítus általános megfogalmazása, egy bizonyos csoport által meghatározott, szabályozott és alkalomhoz kötött cselekvési forma. A latin 'rítus' szó, vallási intézkedést, szokást, szertartást jelent. Lehet vallási, politikai vagy más kulturális háttere. A rítusokat a vallásokban a kultusz testesíti meg, a népi kultúrákban pedig a szokások. Népcsoportonként és vallásonként eltérőek lehetnek, viszont léteznek örök érvényű szertartások, mint például az áldozati vagy a beavatási rítusok. A kifejezést a vallás köréből vette át a néprajztudomány, és használata változatos, különböző cselekvésekhez tulajdonítják. Egyes nézetek szerint csak a vallásos cselekmény tekinthető rítusnak, míg mások szerint bármilyen társadalmilag meghatározott szokáscselekmény lehet rítus (pl. katonaság).¹ Antropológiai szemszögből nézve a rítus jelenthet olyan megszervezett viselkedési formákat, amelyek által az emberek kapcsolatot teremthetnek a természetfeletti erőkkel. Mindig a beszéd és a mozgás meghatározott mintáján vagy az események sorozatán alapulnak. A rítusokhoz gyakran tartozik az eseményeket szimbolizáló tárgyak használata is.² De a rituális viselkedés minden népcsoportban meghatározza a közösség tagjainak egymáshoz való viszonyát. A rítusok biológiai összetevővel is rendelkeznek; az emberek az impulzusokra bizonyos cselekvésekkel, mozdulatokkal reagálnak, és az érzelmeknek is van sajátos gesztussora. Akkor van szó rítusról, amikor ezek tudatosan ismételt viselkedésmóddá válnak. Ezek a cselekmények társadalmilag kialakult, egy-egy népre jellemző jelrendszert alkotnak, melyeknek általában egy közösségen belül van egyértelmű jelentése, így más kultúrákban eltérő lehet az értelmezése.

A rítusokon belül még meg lehet különböztetni kisebb elemeket, rituális szimbólumokat, ezeket a székely - magyar néprajzban Balázs Lajos kutatta. „A rituális szimbólumok tehát nem statikus jelképek, ellenkezőleg, dinamikájukban, mozgó állapotukban válnak jelképpé, üzenet hordozóvá. A rítusok teszik lehetővé, hogy valamit – eseményt, fordulatot, mítoszt – újra és újra aktualizáljanak, visszatérítsenek valami eredethez, mitikus teremtettséghez. Ezáltal nemcsak emlékeztetnek, felidéznek, hanem legitimizálnak egy cselekvést, egy-egy emberi sorshelyzetet, emberi lépést.” A kutató szerint ezek a szimbólumok az egyén és a közösség viszonyrendszerében jelennek meg, de az egyénre összpontosítanak. „A rituális

¹ <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-983.html>

² http://users.atw.hu/de-levpsz2-2010/fajlok/kultant/bevezet_s.pdf

szimbólumok, a szimbolikus rítusok a vágy rítusai. Az emberi vágyak elérésének mágikus eszközei is, az emberi vágyak elérésének, beteljesülésének remény-rítusai.”³

A magyar népszokások rítusait Szendrey Zsigmond és Szendrey Ákos csoportosította. A kutatás szerint ez a csoportosítás eredhet a rituális cselekmény alkalmából, formájából, és funkciójából. Továbbá megkülönböztetik a szimbolikus és utánczó (mimetikus) rítusokat; az egyénileg és a közösség által együtt végzett rítusokat. A leggyakoribb a cél- és funkció szerinti csoportosítás.⁴

Az „átmeneti rítusok” szakkifejezés Arnold van Gennep nevéhez fűződik, a francia ’rites de passage’ kifejezés magyar megfelelője. Az ember életének fontos átmeneteihez fűződő rítusok összességét jelenti; a születéstől, a felnőtté avatáson, és esküvőn át, egészen a temetésig. Azonban a társadalmi helyzet megváltozásához, vagy a helyválttatáshoz is fűződnek hasonló rítusok. Van Gennep szerint három fő fázis létezik: az elválasztó rítusok, melyek az elhagyandó állapotból vezetnek ki; ezután egy átmeneti, várakozó állapot következik be; majd a befogadó rítusok következnek, melyek az új állapotba vezetik az egyént. Ezek az átmeneti rítusok az élet bármilyen területén megfigyelhetők, például: katonaság, oktatási rendszer, vagy az óévből az újévbe való átlépéskor is. Az átmeneti rítusokra azért van szükség, hogy megkönnyítsék az életben a változás okozta kríziseket, és a hirtelen átmenetet lassítsák.⁵

A rítus fontos fogalommá vált, így a kommunikációban és a médiában is nagy szerepet kapott. Ennek a tudományágnak jeles képviselője Császi Lajos, elmélete szerint a média olyan közeget hoz létre, amelyekben lehetővé válik különböző rítusok „eljátszása”.⁶ Az utóbbi évtizedekben a neodurkheimi – társadalomelmélet remek alapjául szolgált a kultúra, a kommunikáció és a média kapcsolatát vizsgáló törekvéseknek. A médiakutató nézete szerint az magyarázza az elmélet szerepét a kommunikációban, hogy ennek segítségével az elvilágiasodott társadalom moralitását némileg vissza lehet állítani. A durkheimi társadalomelmélet neves képviselői Radcliffe-Brown (antropológia) és Talcott Parsons (szociológia) voltak. A nyolcvanas években következett be egy társadalomelméleti változás, melynek eredménye a társadalmi cselekvés iránti érdeklődés növekedése volt. E „kulturális fordulat” hatására a durkheim - elméletet is újraértelmezték, melynek a leglátványosabb térhódítása a média világában következett be.⁷

³ http://epa.oszk.hu/00000/00007/00050/pdf/EPA00007_Mikes_International_2013_01_80-84.pdf

⁴ <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-983.html>

⁵ <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/1-420.html>

⁶ <http://virtuskutatas.blogspot.hu/2009/04/virtus-ritus-paszitas.html> (Császi, 2002: 18. p.)

⁷ Császi Lajos: *A média rítusai; A kommunikáció neodurkheimi elmélete*. Budapest, Osiris, 2002; 60.-61.o.

2.1.1. Rítus a kommunikációban

Durkheim elmélete szerint, - ahogy azt az előbbiekben is tárgyaltam, - a kommunikációnak az a sajátossága, hogy a szimbolikus cselekvések és a közösség viszonyait morálisan újjáteremtse. A kommunikációban nagy jelentősége van a rítusnak, melynek segítségével a társadalom tagjai egyesülhetnek egy személytelen erővel, mely a közösséget szimbolizálja. A médiakutató létfilozófiája szerint a társadalmi élet valahol az abszolút rend és az abszolút káosz között helyezkedik el, de egyik sem tud felülkerekedni a másikon. Így a rítus durkheimi megfogalmazásában, az a kollektív ceremóniális forma, amellyel a közösség tagjai szimbolikusán rendet tudnak teremteni a káoszból. Ezáltal az egyének ki tudják fejezni érdekeiket, felismerik bennük magukat és morálisan azonosulnak velük.

„Durkheim különleges jelentősége abban állt, hogy a rítust, mint a társadalmi cselekvés nem instrumentális és nem racionális formáját összekapcsolta a közösség szolidaritásának fokozásával és a kollektív identitás kifejezésével.”⁸

Durkheimnél a valláson alapuló morál, a rítusokon keresztül közvetíti a láthatatlan, de az élethez nélkülözhetetlen társadalmi viszonyokat, értékeket, eszméket. Eszerint az a rítus jelentősége, hogy felelevenítse az embereken kívül létező erők szimbólumait, ezáltal közvetíti az emberi és az emberen kívüli világ között. A rítusnak önálló rituális teret és időt kell létrehoznia, önálló szabályokkal; különböző szimbólumai is a rutintól való eltérést szolgálják. Ezek a szimbólumok nem egyszerű jelképek, hanem különleges erővel rendelkező hiedelmek (kollektív képzet), mint például a primitív társadalmakban a totemizmus, vagy a modern világban a szekuláris kulturális kódok. Így a közösség tagjai átélhetik a láthatatlan világ valóságát, azáltal, hogy szimbolikusán megidézik azt.

A kulturális kódok közösséget teremtenek a csoportok között, kollektív történetek és kötelező rítusok által. A társadalomtudományokban örök vitát jelent a rítus gyakorlati fogalmának használata, mivel, a szekuláris társadalmakban a vallás már elveszítette központi szerepét a közösség életében. Durkheim szociológiája szerint igenis létezik rítus a modern társadalomban, tehát a szekuláris rítus fogalma is létező fogalom. A modern társadalmakban is létezik a szentség; a különbség a tradicionális rítusokkal szemben, a szentség eltérő jelentésén alapul. A szentség nem feltétlenül valláshoz köthető, hanem bizonyos kulcsfontosságú szimbólumok vitathatatlanságát mutatja egy adott közösség számára. A közös megegyezés alapján létrehozott jelek és jelentésekben rejlik. Így a

⁸ U.o.: 63.o.

modern szentség, a vallásossal szemben nem az „Isten” és a „Sátán”, hanem a „Jó” és a „Rossz” megkülönböztetésének mai formáit jelenti.⁹

„Mivel Durkheim a rítust a valláson belülre, a vallást viszont a közösségen belülre helyezte, így a rítus és a közösség összekapcsolásának más, nem vallási formáját is lehetővé tette.” (Moore és Meyerhoff, 1977:9)

A szekuláris rítusok a modern életben ma is nélkülözhetetlenek a közösség számára, hogy jelentést adjanak a társadalom jelenségeiről. Tulajdonképpen a mai ember is ugyanúgy szakralizáló, vagy deszakralizáló módon viszonyul az őt körülvevő világhoz és annak tárgyaihoz, mint ahogy azt a korábbi korok emberei tették.

Összehasonlítva a rítus kétfajta modelljét, látható, hogy a vallásban a szentség a természetfelettil függ össze; míg a modern társadalomban a közösség sajátos evilági szimbólumaitól, vagy intézményeitől származtatják a szentség erejét.¹⁰ Victor Turner szerint a vallásból töltekező tradicionális rítusok átalakultak a modern világban; - ceremóniák, fesztiválok, játékok, parádék, sportesemények, stb. – viszont morális erejük továbbra is megmaradt és behálózzák a mindennapi életet. Durkheim abban látta a rítusok fő feladatát, hogy a szentet és a profánt elválasszák egymástól, ezeket alapvető rítusoknak nevezte. Nézete szerint a mindennapokban összekeverednek egymással a szent és a profán elemek, ezért arra van szükség, hogy az emberek rendet teremtsenek közöttük újra és újra a rítusok segítségével. A rítusok során használt szimbólumok eljátszottak, lényegüket szimbolikus kommunikáció formájában közvetítik (Moore és Meyerhoff, 1977). A mai közösségekben a rituális társadalmi rend és a kultúra kapcsolata közvetett, intézményesítve van. Ezen intézmények között a kommunikáció szempontjából a média a legfontosabb középpontja a mítoszok konstrukciójának (Hoover és Venturelli, 1996).

A média nemcsak közvetít, hanem alakítja is a társadalom értékrendjét, informálja azt. A rituális kommunikáció neodurkheimi elmélete azt az összefüggést példázza, hogy a társadalom és a kultúra nem csak az üzenetek továbbítása által létezik, hanem a kommunikációban magában is. (Peters, 1989)¹¹

2.2. A kulturális szignálok

A nem verbális kommunikáció szerves részét képezik azok a jelek, amelyek információkat továbbítanak a személyiségünkről. Ez a szerep a kulturális szignál elnevezést kapta, mely

⁹ Császi Lajos: *A média rítusai; A kommunikáció neodurkheimi elmélete*. Budapest, Osiris, 2002; 68-69.o.

¹⁰ U.o.: 70.o.

¹¹ U.o.85.o.

szerint a kommunikáció részének tartják az ember környezetének tárgyait, tulajdonait. Ezek a dolgok mindig valamilyen személyes információt hordoznak az adott személyről, megnyilvánulhatnak ruha, hajviselet, dísz tárgy vagy háztartási berendezés formájában. Ezek az információk fontosak az interakcióban, jellemzik a személyiséget, ezért a kommunikáció kontextusához tartoznak. Minden tárgy, amely interaktív viszonyt generál, szignálszerű lehet.¹² Az emberekre általában a tudatos szignálhasználat a jellemző, a személy számításba veszi, hogy ezek a szignálok hogyan fognak hatni a többi emberre. Például a női szerep vagy a lakás bútorzatának sajátos jegyei. A kulturális szignálokat kétféleképpen szokták jellemezni: a társadalom, illetve az egyén felől megközelítve. Az előbbit az előírt viselkedési, öltözködési normák határozzák meg, és a régebbi, konzervatívabb társadalmakban jellemző. Bár az egyenruhának a mai világban is nagy szerepe van, például rendőri vagy katonai egyenruha. Az ilyen, közös megegyezés alapján elfogadott szignálok azt sugallják, hogy tiszteletet kell tanúsítani.

A régi időkben a főköttöt viselő nőről rögtön tudták, hogy férjes asszony, manapság a karikagyűrű szimbolizálja ezt a családi állapotot. A kulturális szignálok tehát társadalmilag szabályozzák a kommunikációt. Az egyén felől megközelített magyarázat szerint az egyén egy bizonyos pozíciót foglal el a társadalomban, és saját döntései határozzák meg a viszonyulását a többi ember felé. Ezt jellemzi saját maga által megválasztott kulturális szignáljaival. Például egy nőt a viselkedése és a külső megjelenése nagymértékben jellemez. Mutathatja magát szerénynek, vagy bátornak, viselkedhet kihívóan vagy visszahúzódóan, de mindegyik viselkedésformához tartozik egy hajviselet és öltözködési mód. A személyiségben létezik egy önmagáról kialakult kép, ez az identitás. Minél érettebb egy személyiség, annál fejlettebb az identitása. Az identitásban a személyiség főbb szerepei és a szociális viszony egybeolvadnak, ezek nem könnyen alakulnak ki az emberben. Az identitás főleg a kulturális szignálokban fejeződik ki, mindezek tükrében kijelenthető, hogy a kulturális szignálok a kommunikáció kereteit alkotják, nagyon fontos szerepük van.¹³

2.3. A szimbólum fogalma

A szimbólum szó hallatán a legtöbb embernek valami szakrális, misztikus dolog jut az eszébe. Ha így gondolkodunk, mindig meg kell fejtenünk ezeket és megtanulni a jelentésüket. Vannak jelek, melyek minden kultúrában sajátos jelentéssel bírnak, ezeket

¹² Buda Béla: *A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei*. Budapest, Animula; 2001; 107. o.

¹³ Uo. 109.-112. o.

csak úgy lehet értelmezni, ha ismerjük az adott kultúrát. Természetesen olyan jelek is vannak, melyek szimbolikus jelentése nem igényel magyarázatot, ezek általános érvényűek, például az oroszlán a hatalom és az erő, míg a bárány a gyengeség és a szelídség szimbóluma.¹⁴ Maga a szimbólum szó etimológiai jelentése a görög 'szümbolon', vagy 'szümballein' (melléállít, összesz, csatlakozik) szóból ered. Ennek fizikai megvalósulása például egy érme, amit két barát félbetör, annak reményében, hogy egyszer újra találkoznak. Ha ez bekövetkezik, a két fél érme összeillesztése jelzi a két személy közötti kapcsolatot. Így a szimbólum eredeti jelentése, ami összehozza az embereket.¹⁵ A szemiotikában a jelek egy nagyobb jelrendszerben kapnak jelentést.

A szimbólum a legáltalánosabb értelemben vett jel, amelyhez egy bizonyos jelentés kapcsolódik. Kulcsfogalom az antropológiában és a pszichoanalízisben is. Általános értelemben véve a jelek gondolati-érzelmi tartalmakat közvetítenek az egymással érintkezők között. A jelrendszerek a társadalomban öntudatlan fejlődési folyamat, vagy tudatos tevékenység által jöhetnek létre.

Vannak olyan tárgyak, melyek eleinte csak szükségletet elégítettek ki, és csak utólag kapcsolódott hozzájuk jelentés (pl. öltözködés).¹⁶ A szimbólum legmagasabb értelmében metafizikai igazságokat jelöl, tehát a hétköznapi valóságon túl mutat. Az ember azért hozta létre a szimbólumokat, hogy általuk a megtapasztalt, de másképpen kifejezhetetlen dolgokat kifejezze. Szimbólumokat állandóan alkot az ember, maga a nyelv is egy közmegegyezéssel létrehozott szimbólumrendszer. Jung szerint az emberi psziché legmélyebb rétegében vannak az olyan ősi képzetek, amelyeket az emberi tapasztalat formált évezredek alatt. Ezeket az ősi szimbólumokat nevezik archetípusoknak.¹⁷ Ezek képek és érzelmek egyszerre, pszichikus energiát alkotnak együttesen. Sokféle szimbólum létezik: például politikai, vallási és persze a mindennapi élet szimbólumai. A továbbiakban azonban nem ezeket, hanem a tárgyak által létrehozott szignálok jelentését és a személyekkel való kapcsolatukat kívánom tárgyalni.

2.3.1. A tárgyak, mint szimbólumok

A tárgyakat is információként kezeljük, ugyanúgy hatnak ránk, mint más nyelvi jelek. Szemiotikailag a szimbólum, csak a jel egyik fajtája, a jel pedig egy bizonyos tárgy reprezentációja egy másik értelmező jel által. A tárgyak, ha jelként kezeljük őket,

¹⁴ http://www.balassikiado.hu/BB/netre/Net_szimbolum/szimbolumszotar.htm

¹⁵ Csíkszentmihályi M.-Eugene Halton: *Tárgyaink tükrében*; Budapest, Libri, 2011, 73.o.

¹⁶ http://www.kislexikon.hu/jel_a.html

¹⁷ <http://www.irasszak.hu/szimbolumok-szekesi-istvan.php>

objektívak, mert hasonló reakciókat váltanak ki eltérő időpontokban, különböző személyekből. A Csíkszentmihályi - Halton könyv alapján én is leginkább azokkal a tárgyakkal foglalkozom, melyet az ember saját maga alkotott és alakított. Ezeket a tárgyakat az értelmező személy pszichikus aktivitása révén lehet értelmezni. E tárgyak létezése azért lehetséges, mert az alkotó szintén pszichikus energiát fektetett beléjük. A természeti tárgyak és jelenségek ettől függetlenek. Az ember alkotta tárgyak nagyon fontos szerepet játszanak az emberi kapcsolatokban, például a televízió hatása a családi életre.¹⁸

Ezen a ponton ki is emelném a televízió jelentőségét az otthonokban; hiszen manapság mindenkinek van már tévéje. Valószínűleg ez a legellentmondásosabb tárgy a háztartásban: vádolták a családok szétdúlásával, és a kapcsolatok helyreállítójaként is emlegették már. Abban azonban egyetértés uralkodik, hogy az emberek, különösen a fiatalok túl sok időt töltenek tévénezéssel. Könnyen függővé teheti az embert, és kiszorítja a más, hasznosabb tevékenységeket, amikkel a szabadidőnket töltenénk (pl. olvasás). A tévé valójában helyettesíti a társas tevékenységet, passzív élményforrásként szolgál. Ebből is kiderül, hogy a tárgyakkal való kölcsönhatás mekkora változást okozott az ember életében. Hannah Arendt, társadalomfilozófus is vizsgálta a tárgyak kritikus szerepét, ezt írta a témáról: „A tárgyaknak a világban az a funkciójuk, hogy stabilizálják az emberi életet és objektivitásuk abban a tényben rejlik, hogy az ember a tárgyak változó természete ellenére meglátja bennük saját azonosságát, identitását, azzal, hogy ugyanahhoz a székhez, ugyanahhoz az asztalhoz viszonyul.” (Arendt, 1958, 137)

Tehát az ember először létrehozza az anyagi világot, majd kölcsönhatásba lép azzal, ezáltal rendet rak szelfjében. A kölcsönhatás minősége hatással van a személyiségre, így a minket körülvevő tárgyak elválaszthatatlanok attól, akik vagyunk. Az anyagi tárgyak, nem csak egyszerű holmik, amiket alkalomadtán félredobunk, hanem tapasztalatot jelentenek. A tárgyak segítenek rendet teremteni a tudatban, hozzájárulnak a szelf fejlődéséhez. A minket körülvevő világ nagyon ritkán semleges; vagy káoszt eredményez és rendezetlenné teszi az életet, vagy céllal és útmutatással segíti az embert.¹⁹

¹⁸ Csíkszentmihályi M.-Eugene Halton: *Tárgyaink tükrében*; Budapest: Libri, 2011, 40.o.

¹⁹ U.o.: 43.o.

3. Kommunikáció és mindennapok a tárgyaink tükrében

3.1. Az vagy, amit birtokolsz?

Az ember által használt tárgyak pontosan tükrözik a tulajdonos személyiségét, tehát egy embert lehet jellemezni a birtokolt tárgyai által. Az ezzel kapcsolatos vizsgálódásra volt már példa a 60'-as években, amit George Percey 1965-ben megjelent regénye (*Dolgok: történetek a hatvanas évekből*) indított el. Ez a műfaj, a chosisme, vagyis tárgyiasság nevet kapta és az volt a célja, hogy az ember életét azzal jellemezze, hogy milyen tárgyakat választ, birtokol, és miktől szabadul meg. Ezáltal csupán az egyén tárgyaiból következtetni lehet arra, hogy mit szeret, mit tesz, és mit gondol. Sajnos a szűk korlátok miatt nem volt hosszú életű műfaj, de fontos kérdéseket vetett fel, melyek felkeltették a filozófusok érdeklődését. Georges Gusdorf 1948-as elmélete szerint „lenni egyenlő birtokolni”, vagyis az ember tárgyai által tudja meghatározni önmagát. Ám ezek a vizsgálódások az ember eltárgyiasságára irányulnak, az újabb kutatások (Csíkszentmihályi-Halton) viszont a tárgyak megszemélyesítését vizsgálták. A tárgyak „egyben előállítóik és használóik előállítói és használói”.²⁰ Az ember tulajdonságainak értelmezéséhez meg kell értenünk a tárgyak és az emberek közötti kölcsönhatás minőségét. A tárgyaknak fontos szerepük van, különösen az olyanoknak, melyeket az ember az otthonában tart. Azért ezek a leglényegesebbek, mert az itt található tárgyak nagy szerepet játszanak az ember magánéletében, és sokat segítenek az identitás kialakításában is. Hiszen az otthon tárgyait az ember maga választja, és bármikor meg is szabadulhat tőlük; ám a kinti világ tárgyaira már nincs ilyen befolyása. Tehát az otthon tárgyai egyben tükrözik és alakítják az ember személyiségét.

3.2. A tárgyak hatásai a mindennapi életre²¹

A tárgyaknak lehet reprezentáló, vagy szocializáló hatása, de státusszimbólumként is előfordulnak, illetve a társadalmi integrációt is jelképezhetik. A tárgyak sokféleségük ellenére is, az ember önmagához, társaihoz és a világhoz való viszonyát jelölik; kifejthetnek differenciáló vagy integráló hatást. Képviselhetik egy személy egyéniségét, elkülöníthetik a társaságtól; illetve hangsúlyozhatják a közös származást vagy életstílust, ezáltal az egyén egységbe kerül a környezetével. Ez a kettősség az ember egész életét

²⁰ Csíkszentmihályi M.-Eugene Halton: *Tárgyaink tükrében*; Budapest: Libri, 2011, 23. o.

²¹ Csíkszentmihályi M.-Eugene Halton: *Tárgyaink tükrében*; Budapest: Libri, 2011, 59.-85- o.

végigkíséri. Az egyénnek ki kell fejeznie egyedi tulajdonságait, befolyásolja a környezetét; de kapcsolatot is ki kell építenie más emberekkel.

Egyes kutatók Evans-Pritchard (1974), Geertz (1973), és Turner (1967) magyarázata szerint, a tárgy aktívan részt vesz a művelés folyamatában. Teret kell adni a tárgy önálló jellegének, mert sajátos tulajdonságaival új gondolatokat hozhat létre. Minden új tárgy változást idéz elő az emberi életben, rendszerezés és tapasztalás szempontjából. Például a technikai fejlődés jelentősen változtatott a munkavégzésen, az emberek egymáshoz való viszonyán és az élet megtapasztalásán is.

A státuszt jelző tárgyak, a szelf kifejeződésének speciális esetei. Minden kultúrában fellelhetőek státuszsimbólumok, csak a jelentésük eltérő. Mára, az ember birtoktárgyaira már szinte csak úgy gondolunk, mint a társadalmi helyzete szimbólumaira. A státusszal bíró személynek tekintélye van, ugyanez nyilvánul meg a státusszal bíró tárgyakban is. Egy tárgy akkor válik státuszsimbólummá, ha például ritka, értékes, vagy régi. Az ilyen tárgyakra felnéznek, mert nehéz megszerezni őket, és általuk a tulajdonos közvetett befolyást nyer mások felett. Az is státusz-szintre emelhet egy tárgyat, ha felkelti egy státusszal rendelkező ember figyelmét. Csak említés szintjén szólnék a pénzről, ami a legelvonatbb státuszsimbólum. Nem kifejezetten tárgy, de azzá alakul, amivé akar. Szimbolikus ereje abból fakad, hogy évezredek óta az emberi erőfeszítés szimbóluma.

A tárgyak a társadalmi integrációban is részt vesznek, egyik érdekes változata, amit Durkheim kifejezésével „kollektív forrongásnak” neveznek. Ez akkor alakul ki, mikor az emberek közös, rituális tevékenységet folytatnak. Manapság ez ritka, és nem a hagyományos értelemben vett rituálé, hanem forradalmak, sportmérkőzések, koncertek alkalmával érződik.²² A társas integráció jelképei ugyanúgy jelenthetik az elkülönülést is, mint a kereszt, ami nyilvánvalóan elkülöníti a keresztényeket más vallások követőitől.

3.3. A régi és a modern világkép

Az ember egy bizonyos világszemlélet viszonyrendszere által alkotja és használja a jelképeket. Ez a folyamat azt mutatja, hogy a közösség világképének elemévé válik a szimbólumhoz kapcsolódó egyezményes jelentés. E világképben teljesedik ki, és ennek az alapelemei határozzák meg a tartalmát. A jelképek legmeghatározóbb jellegzetessége a hagyományozódás, mely a szocializációs folyamat során történik. Az egyén lehetőségei és képességei határozzák meg, hogy aktívan vagy passzívan veszi át ezeket. Nagyon érdekes

²² Csíkszentmihályi M.-Eugene Halton: *Tárgyaink tükrében*; Budapest: Libri, 2011, 65-66.o.

az a folyamat, amely különböző kultúrák egymásra hatását, vagy összeolvadását eredményezi. Ezáltal a szimbólumok jelentésbeli elmozdulása figyelhető meg, a hagyományos formai elemek más tartalommal töltődnek fel.²³

A szimbólumok jelentései az önmagunkra vonatkoztatás és a megélés nélkül idővel elhomályosulhatnak. Ennek következményeképp az utolsó századokban a legtöbb nép már csak megszokásból, vagy egyáltalán nem gyakorolta az ősöktől származó szokásait. Az idők során fokozatosan eltűnedezték a jelképek és a szimbolikus cselekedetek valódi tartalmai. Leszűkült az a kör is, amire a hiedelmek irányultak; mivel az emberek életterüket, személyiségüket, családjukat, birtokaik bővítését helyezték előtérbe. Mai modern felfogásunkkal már nem értjük meg, hogy az őseink hogyan viszonyultak a múlt szimbólumaihoz, szertartásaihoz. A megértéshez egy adott nép vagy kor kultúráját és hagyományait alaposan meg kell ismerni. A régi idők embere megszentelt térben és időben élt, az életének ritmusa volt. A külső világban tapasztalt rend, és a szertartások okozta ritmus is a belső harmóniát segítette.²⁴ A modern kori ember már nem az ősi szokásokat követi, hanem saját rituálékat, életstílust alakított ki magának. Régen még hittek a természetfelettiben, a szertartásokban, mára a legtöbb ember mindenben kételkedik, kétségbe von és tagad. A szertartás mindig visszakapcsolódik az egységhez, kiemelkedik a hétköznapiakból. Lényege az élmény, a tudatosság, az átlényegülés, az idő és az élet megszentelése. A hagyományos közösségek életében fontos szerepe van az együtt megélt ünnepeknek, melyek az összetartozás érzését nyújtják. Az ünnep periodikusan ismétlődő alkalom, mely kiemelkedik a hétköznapiakból, általában szertartásos együttlété a családnak vagy a közösségnek. Az ünnep akkor tekinthető rítusnak, ha szimbolikus tettek jellemzik. Ezáltal az ünnep a legmegfelelőbb társas alkalom a 'tudattalannal való szembesülésre' és az összhang megteremtésére. A mai kor emberének ünnepeiből hiányoznak a szertartások; az egység megélésének lehetősége. Azok a hagyományos rítusok, melyeknél nincs törés a jelen-, és a múlt kori forma között. Az a rítus, ahol egybeesik a tartalom és a forma. Csörgő Zoltán, kutató szerint ez a törés áthidalható lenne, ha a szertartások ma is fontos részei lennének az ember életének. Azonban ehhez újra kell értelmezni a hagyományos ünnepeket, vissza kell adni az eredeti értelmüket. A régi korok embere nem birtokolt sok tárgyat, mégis remekül megvolt a maga kis szentélyében. Manapság, a modernizáció előrehaladtával az ember egyre több használati és dísz tárgyát halmozott fel; és ezekhez a tárgyakhoz a többség rendkívül ragaszkodik.

²³ http://www.balassikiado.hu/BB/netre/Net_szimbolum/szimbolumszotar.htm

²⁴ <http://www.inco.hu/inco3/hagyo/cikk0h.htm>

4. A szelf és a tárgyak kapcsolata

A szelf Heinz Hartmann által bevezetett fogalom, önmagunkról alkotott tapasztalataink összességét jelenti. Az én folyamatosan alakít a szelf és az identitás integrálásán. Az én szabályzó egység, a szelf pedig a tartalom.²⁵ Csíkszentmihályi, Descartes gondolatával, „cogito ergo sum” definiálja a fogalmat; e szerint a gondolkodás (öntudat) alanya a szelf. „Öntudat akkor jön létre, amikor a szelf a gondolkodás, a reflexió tárgya: vagyis a szelf saját tárgyának tekinti magát.”²⁶ Seligman, amerikai pszichológus szerint a szelf a környezet befolyásolására tett kísérletek által alakul és fejlődik. A tárgyak hatása ebben az öntudati folyamatban nagyon fontos, mert jellemeznek minket, azáltal, hogy magukban foglalják szándékaink. A mindennapi életben legalább annyit tanulunk önmagunkról a tárgyak által, mint más emberektől. A különböző tárgyak más és más üzenetet továbbítanak a szelfről. Például a focisták szelfje abban bontakozik ki, hogy befolyásolni tudják a labda röppályáját. A gyerekeknél is így van, megerősítést kap a szelfjük, ha a labda az ő szándékuk szerint mozog. Gyermekkorban egyébként is nagyon sokat számít, hogy milyen játékokkal veszi magát körül a gyerek. Hatásuk a későbbiekben is érződhet, például a szabadidős tevékenységek során. Már kicsi korban is észrevehető, hogy milyen tárgyak állnak közel a gyerekekhez, ezek sokat alakíthatnak a szelfjükön. A felnőtteket leginkább a foglalkozásuk által lehet jellemezni, így az azokhoz kapcsolódó tárgyak által határozzák meg az individuumukat. A produktív tevékenység nagyon sok mindent elárul a dolgozó személyről: képességeiről, kitartásáról, korlátairól. „Az ember olyan eszközökkel határozta meg és művelte egyéniségét, amelyek létezését lehetővé tették.”²⁷ A nőket az évszázadok során szinte mindig ugyanazok a tárgyak jellemezték: konyhai eszközök, seprű, szövőszék. Az emancipáció során azonban a nők már nem csak a hagyományos tárgyakkal fejezhették ki egyéniségüket, hanem szabadon választhattak maguknak új dolgokat személyiségük meghatározásához. A kutatásban résztvevő gyermekek legnagyobb százaléka a hifit és a tévét említette, a szülők a bútorokat és a vizuális műalkotásokat, míg a nagyszülők a fényképeket, és a könyveket. Ebből is látszik, hogy a fiatalabb korosztály nagyobb figyelmet szentel a modern használati tárgyaknak, és az idősebbek jobban megbecsülik a régi dolgokat. A modernitással természetesen az is együtt jár, hogy manapság az időseknek is egyik kedvenc tárgyukká vált a televízió. Főként az egyedül élő, magányos emberek lelnek benne szórakoztató „társra”. A tanulmány azt a

²⁵ http://users.atw.hu/pecsipszicho/uploads/BA_stern2.pdf

²⁶ Csíkszentmihályi M.-Eugene Halton: *Tárgyaink tükrében*; Budapest: Libri, 2011, 26. o.

²⁷ U.o.: 143.o.

következtetést is levonta, hogy a gyerekek általában a cselekvési dolgokat kedvelik, ám az életkor előrehaladtával a cselekvéstől az elmélkedés felé fordul az érdeklődés. Egy hifi berendezés funkciója az, hogy a zene médiuma legyen, így minden lejátszott zenével új jelentést kaphat. A gyermekek és a felnőttek egyaránt azért választják kedvenc tárgyuknak, mert a zene által mindig hangulatot teremt. A fénykép azonban befejezett tárgy, az idősök gyakran pótolhatatlannak nevezik őket. Csak elmélkedés által kaphat új jelentéseket, segítségével visszaemlékezhetünk bizonyos eseményekre. Ez a két tárgy azért olyan fontos a korosztályok számára, mert megteremti az aktivitási, illetve az elmélkedési szükségleteket. Az életkorbeli különbségek egy tárgy jelentéstartalmán is változtatnak. A tanulmányban megemlítenek egy testvérpárt, egyikük 12, a másik gyermek 15 éves. Mindketten megemlítették egy ezüstsobrot, amit a nagyapjuk készített, azonban más jelentést tulajdonítottak neki. A fiatalabb azt mondta, hogy büszke, mikor megmutathatja a szobrot a barátainak, akik általában megcsodálják. Míg az idősebb úgy jellemezte, hogy ha a szobrot nézi, mindig elcsodálkozik, hogy egy rokona, aki már nincs közöttük, milyen szép tárgyat volt képes alkotni. Piaget elmélete szerint ebben korban mozdulnak el a gyerekek a konkrét műveletektől az elvont felé. A kutatás célja is az volt, hogy feltérképezze, hogyan jelennek meg a tárgyokban a bonyolult érzelmi és gondolati sémák. A fontos tárgyak megnevezésén kívül, arra is kitértek a kutatók, hogy a résztvevők a tárgyhoz jelentést is társítanak. Ebben is megmutatkozik a generációs eltérések jelentősége. Kiskorban a cselekvési tárgyak a legfontosabbak, majd kamaszkorban az örömkeltés és testi visszajelzés kerül a középpontba, felnőttkorra az ember mások céljaival is azonosul (pl. szülő a gyermekével).²⁸ Úgy vélem, ahogy az ember egyre idősebb lesz, egyre kevesebb tárgyhoz ragaszkodik; megtanulja, hogy mik az igazán fontos dolgok, és az emlékek jelentik a legfőbb kapcsolatot ezekkel. A mai modern világban hajlamosak vagyunk rengeteg (sokszor fölösleges) tárgyat felhalmozni otthonunkban; legtöbbjük ajándék-, vagy emléktárgy. Minden embernek saját ízlése van az otthonát és életstílusát illetően, ám a berendezés nagyban árulkodik az egyén személyiségéről. A tárgyakapcsolatok tekintve jelentős eltérés tapasztalható a nők és a férfiak között. A nők gyakrabban említenek fényképet, szobrot, növényt, míg a férfiak inkább tévét, hifit, sportszert. Ebből az derül ki, hogy a férfiak jobban szeretik a cselekvési tárgyakat, a nők pedig a szemlélődés tárgyait. Az otthon tárgyainak különbsége is azt mutatja, amit a szociológusok az instrumentális (eszközalapú) férfiszerepek és az expresszív (megnyilvánulás alapú) női

²⁸ Csíkszentmihályi M.-Eugene Halton: *Tárgyaink tükrében*; Budapest: Libri, 2011, 150-151. o.

szerepek között mutattak ki. Ezek a megkülönböztetések magukba foglalják az olyan magatartási formákat, melyeket a társadalom a nemi szerepek alapján elvár az egyénektől. Így a férfiak és a nők szelfje eltérő szándékokat képvisel; ugyanannak a tárgynak más jelentőséget tulajdonítanak. A férfiak fontos tárgyai sokszor mutatnak az otthonon kívülre, a szelf különböző aspektusait kapcsolja össze, például a családapát a szakemberrel. A Csíkszentmihályi – Halton tanulmányban említenek egy családapát, aki két tárgyat említ meg fontosként: a kandallót és a hegymászó felszerelését. Az egyik tárgy a családi kempingezésekre emlékezteti, a tűz megnyugtató melegségével, míg a másik egy életformát jelöl, amely nélkül nem is tudna élni. Egy másik beszámolóban egy rendőr kedvelt tárgyai a két puskája. Ez a tárgy számára a munka és a túlélés eszköze, szinte egyé vált vele. A férfiak sokkal jobban ragaszkodnak díjakhoz, kitüntetésekhez; ezekben nyilvánul meg az ügyesség és az erő. Igaz már nem élünk szigorú nemi sztereotípiák között, de manapság is hatással vannak ezek a mindennapi életre; befolyásolják cselekedeteinket, és tudatunkat.²⁹

A tárgykapcsolatokban két fő szerveződési forma jelenik meg: a cselekvéstől az elmélkedés felé és a szelftől a másik egyén felé mutató. A cselekvés és a szelf előtérbe helyezése a fiatalabbakra jellemző, az elmélkedés és a másik egyén szükségletei pedig az idősebb korosztályra. A felnőttek kapcsolata a tárgyakkal passzívabb, mint a gyerekéké, más emberrel való kapcsolatot is magukba foglalnak. Az idősebbek számára fontosak az emlékek, az ezt kiváltó tárgyak pedig legbecsesebb tulajdonukat képezik. A kutatás részeként csoportosították az említett tárgyakat a szerint, hogy milyen kifejeződési formára utalnak. Így a differenciálódás szempontjából az elsődleges tárgyak: a tévé, a hifi, az ágy, a hangszerek, és a könyvek; míg az integráció jelei: a fényképek, a vizuális műalkotások, a szobrok és a bútorok. Ugyanezek a tárgyak utalhatnak a tapasztalásra és az emlékekre is. Legtöbbször a televíziót nevezték meg a tapasztalás tárgyaként, az emlékek legfőbb tárgya pedig a fénykép. Családon belül gyakran egybeesnek a választott tárgyak. A szülők általában ugyanolyan típusú tárgyat választanak, de a jelentés, melyet ahhoz tulajdonítanak, eltérő lehet. A családi környezet megalapozza az érdeklődés alapját; a gyerekek is abba az irányba fordulnak (cselekvés vagy szemlélődés felé), amerre a szülők. Ez a későbbiekben nagymértékben meghatározza a gyerek személyiségét.

²⁹ Csíkszentmihályi M.-Eugene Halton: *Tárgyaink tükrében*; Budapest: Libri, 2011, 168. o.

4.1. Az otthon környezete³⁰

Az otthon rendkívül fontos szerepet játszik az ember életében, fejlődésében, személyiségében. Az embernek szüksége van egy életterületre, ahol nyugodtan letelepedhet, megteremtheti a saját környezetét. Körülveheti magát olyan dolgokkal, amiket szeret, és megtestesíti mindazt, amit fontosnak tart. Így az otthon testesíti meg a benne lakó egyén szelfjének legerősebb jelét. Legtöbbünk számára az otthon egyfajta szentély; magunk lehetünk benne, elvonulhatunk a világ elől, és céljainkat művelhetjük. Az otthon és a szelf között szimbolikus kapcsolat van. „A ház azt fejezi ki, hogy lakói hol tartanak az életben...” A rendezett ház, lakás rendezett életre utal, míg a zűrzavar, elhanyagoltság azt sugallja, hogy a lakókban sincs meg a harmónia. A nők általában jobban kötődnek az otthonukhoz, mint a férfiak, a gyermekek pedig teljes mértékben függenek az otthon érzelmi atmoszférájától. Minden ember – férfiak és nők egyaránt – büszkéek arra, ha valamilyen munkát végeztek a házon, ezáltal a szelfjük is gazdagodott. Azonban sok idős ember van, akinek újra össze kellett költöznie gyermekeivel, vagy kisebb lakásba költözni, ezáltal mások hangulatától váltak függővé. A lakás részei is, illetve, hogy melyik helyet, helyiséget szereti a legjobban, jellemezheti az embert. Nem meglepő módon a kutatásban résztvevő gyerekek többsége saját szobáját, míg a felnőttek a nappalit említették. Ebből kitűnik, hogy a gyerekek, kamaszok számára mennyire fontos a személyes tér, az egyedüllet. Sok lakásban a konyha, vagy étkező a központi helyiség, ott gyűlik össze a család, vagy a vendégek. Az idősebbek gyakrabban neveznek meg egy bizonyos tárgyat, például széket vagy fotelt. A gyerekek különleges tárgyai nagy része a szobájukban van, így ott szeretnek lenni a legjobban. A felnőttkor felé haladva viszont, a hálószoba jelentősége fokozatosan csökken, idővel fontosabb lesz a nappali társas légkör. Az otthon legnagyobb pszichológia jellemzője, hogy benne tartjuk azokat a tárgyakat, amelyek jellemeznek minket, meghatározzák a személyiségünket. Minden embernek fontos, hogy olyan tárgyakkal vegyék körül magukat, amelyek a szelf autonómiáját hirdetik. Ezek a tárgyak (pl. fényképezőgép, szerszámok) azért különlegesek, mert a személy szándékait mutatják, és irányt adnak a szelfnek. Az ilyen tárgyakkal alkotni lehet, valami olyasmit, amire büszke lehet az ember, ezáltal összhangba kerül magával. A státuszszimbólumok pedig úgy hatnak, hogy általuk kitűnik az ember a többiek közül. Ilyen egy drága autó, vagy bútor. A tulajdonosuk erősnek érzi magát azáltal, hogy felhívja rá a figyelmet. Ezen szimbólumok által kap az ember információt saját teljesítményéről. A

³⁰ Csíkszentmihályi M.-Eugene Halton: *Tárgyaink tükrében*; Budapest: Libri, 2011, 189.-209.

férfiak számára a tárgyak általában személyes és státuszeredményeket közvetítenek. Kifejezi a biztonságérzetet és a szelf kiteljesülését is. A nők számára viszont a családi emlékek képezik fontos részét az életüknek és érzelemmé alakult formájában szeretetként fejeződnek ki. Ezeknek az embereknek a szeretet a legfontosabb dolog az életben, és annak is szentelik magukat. Ezért az otthon legjelentősebb tárgyai a szeretet jelei.

4.2. Személyek és tárgyak közötti interakció³¹

A Csíkszentmihályi – Halton kutatás során több válaszadó is hangsúlyozta, hogy az emberi kapcsolatok sokkal fontosabbak, mint a tárgyakkal való kapcsolat. Kiderült azonban, hogy ezeknek az embereknek szoros kapcsolataik sincsenek, akik a legjobban hangoztatták, hogy a barátság a legfontosabb, azok tűntek a legmagányosabbnak. Ebből az is láthatóvá vált, hogy akinek van szoros kapcsolata más személyekkel, az konkrét tárgyakban jeleníti meg ezeket. Viszont, ha túlságos ragaszkodás jön létre a tárggyal szemben, az elidegenedés jele lehet. Az a legoptimálisabb hozzáállás, ha az ember jelentéseket és kapcsolatokat fejez ki a tárgyak által, és ne függjön maguktól a tárgyaktól.

A nagy becsben tartott tárgyak pszichikus tevékenységek, vagyis tranzakció által nyerik jelentőségüket. Ezek a tárgyak önmagukban jelek, melyek egy kommunikatív jelfolyamat részeként lesznek értelmezhetőek. Az, hogy a személy milyen kölcsönhatásban van a tárgyaival, meghatározza és formálja élete menetét, céljait. Az embereket és tárgyakat összekötő leguniverzálisabb kifejezés a 'művelés' (cultivation, Rochberg – Halton, 1979). Ebben benne van minden, ami a gondoz, és ápol igék jelentenek; és benne a szándék valamely cél elérésére. A művelés áll a legközelebb a 'kultúra' szó eredeti jelentéséhez (tökéletesítés, fejlesztés, finomítás). A tanulmány írói szerint a természet és a kultúra összefonódik, így a művelés a természet kiegészítése. Más elméletek szerint (Lévi-Strauss, Schneider, Eco), a természetnek nincs célja, önálló egységet alkot, és a kultúra minden jelentése a megismerésből ered. Bizonyos tárgyakat önálló sajátosságain kívüli okokból is értékesnek tarthatjuk, míg másokat csak saját tulajdonságai miatt. Ezért a pszichikus tevékenységnek különböző módozatai vannak, ezekből Csíkszentmihályi hármat különböztet meg a művelés szempontjából: a tranzakció esztétikai minősége, a pszichikai energia mértéke (figyelemfelkeltés), és a tranzakció célja.

A tranzakció első dimenziója az esztétikai élmény, melynek alapvető mozzanatai a felismerés és az észlelés. A felismerés jelentése ez esetben az, hogy mikor kapcsolatba

³¹ Csíkszentmihályi M.-Eugene Halton: *Tárgyaink tükrében*; Budapest: Libri, 2011, 249.-280. o.

kerülünk egy tárggyal, akkor egy korábban már tapasztalt sztereotípiára támaszkodunk. Az észlelés jelentése pedig, hogy úgy értelmezzük a tárgyat, hogy az megváltoztathatja az azelőtt kialakult sémákat (Dewey, 1934).

Az észlelés a kreativitás feltétele, minden emberre vonatkozik, és mindig megvan benne az újat tanulás lehetősége. Ez az esztétikai élmény nem csak a művészetre vonatkozik, hanem mindenféle tapasztalásra. Nem csak a műtárgyak okozhatnak esztétikai élményt, sőt, a kutatásból kiderült, hogy sokan a növényeikhez fűzik a legtöbb ilyen érzést. A műtárgyak célja az, hogy gondolatokat és érzéseket fejezzenek ki, és stimulálják az érzékelést saját tulajdonságuk által. Tehát bármilyen tárgyra irányuló cselekvésnek új információkat kell tartalmaznia, amik egyedivé teszik az élményt. Az esztétikai tapasztalásra azért van szüksége az embernek, mert ez által lesz objektív a környezetével kapcsolatban. A személyek és tárgyak közötti interakció második dimenziója a pszichikus energia mértékét jelöli. Vagyis azt, hogy egy bizonyos tárgy esetében milyen mennyiségű pszichikus energiát fektetünk be. Ennek irányításában a figyelem játssza a központi szerepet, tehát az, hogy mennyire kelti fel a tárgy az érdeklődésünket. Az otthon nagyszerűen bemutatja, hogy milyen tárgyakat tartunk fontosnak, a pszichikai energia mértéke által. Például a bútorok elrendezése megmutatja, hogy egy ember mire fordít figyelmet, hogy szeret tartózkodni és mit mutat meg a látogatóknak. A 'flow' elmélete azt mutatja be, hogy egy tevékenység során a tárgyba fektetett pszichikus energia hogyan áramlik vissza a személyre. az ilyen tevékenységek olyan érzést nyújtanak az embernek, mintha „benne lenne” a tevékenységben. A flow élményben a cselekvés és a tudatosság összeolvad. Az előbbiekből látható, hogy a tárgyakkal való kölcsönhatáshoz szükséges a tárgy egyedi tulajdonságainak az észlelése, majd a pszichikus energia befektetése. A harmadik dimenzió a tranzakció eredményére vonatkozik. A szándék szerepét és a művelés célját vizsgálta a két kutató. Az otthon környezete nem csak az ember személyiségének a tükröződése, hanem későbbi énjének alakításában is nagy szerepe van. A becsben tartott tárgyakban benne van a cél, hogy arra motiváljanak, hogy figyelmet fordítsunk a tárgyak jelentésére. Egy családi fénykép jelentheti azt a célt, hogy a család összetartása mennyire fontos dolog. A tárgyakkal való tranzakció akkor vezet a legjobb eredményre, ha ez a három dimenzió tökéletes harmóniában áll egymással.

5. Összefoglalás

Összegezve az előbbieket, látható, hogy a szakdolgozatom két nagy fogalommal foglalkozik; a rítussal és a szimbólummal, illetve ezek különböző jelentéseivel, több kutató álláspontja alapján. Ezekből világosan kiderül, hogy rítus nem feltétlenül vallási cselekvésekhez tartozhat, hanem az emberi élet bármely eseményéhez. A különbség a szertartásosság hiányában lelhető fel, mely már alig kap hangsúlyt a mai modern világunkban. A rítusok egyénileg és csoportosan is végezhetők; sőt az emberek mindennapi életükbe is beépítették saját rituáléikat.

Rítusnak nevezhetőek az életben bekövetkező nagy átmenetek is: a születés, a felnőtté válás, a házasság, és a temetés. Az ilyen átmeneti rítusok az élet sok területére jellemzők, és azért van rájuk szükség, hogy megkönnyítsék az új állapotba való átlépést.

A kommunikációban is épp oly fontos ez a fogalom, hiszen segítségével egy csoport tagjai közös tevékenység során egyesülhetnek egy természetfeletti erővel. A kulturális kódok a rítusok által közösséget teremtenek a csoportok között.

A modern társadalomban is létezik rítus, mely a szekuláris rítus elnevezést kapta. Itt is létezik szentség, bár a jelentése átalakult, nem feltétlenül a valláshoz köthető. A szimbólumokon van a hangsúly, melyek jelentését egy bizonyos csoport vagy közösség megegyezéssel hozott létre. Ezek lehetnek erkölcsi normák, szertartások, vagy ünnepekhez fűződő tevékenységek. A modern közösségekben rítus és a kultúra kapcsolata intézményesítve van. Közöttük a média a legfontosabb közvetítő eszköz, mely alakítja és informálja a társadalmat.

Az információáramlás és a szimbólumok tekintetében szót ejtettem a kulturális szignálokról is, melyek információkat továbbítanak a személyiségünkről. E fogalom szerint az ember tárgyai, tulajdona és környezete ugyanúgy a kommunikáció részei, mint a verbális szignálok. Az emberek általában tudatosan használják ezeket a jeleket, végiggondolva, hogy azok hogyan fognak hatni a többi emberre. Ez megnyilvánulhat például öltözködési stílus formájában, vagy a lakás berendezésének sajátosságaiiban.

A személyiség önmagáról kialakult képe az identitás; mely lassan alakul ki az emberben. Az életkor előrehaladtával és a személyiség érettségével lesz egyre fejlettebb. A kulturális szignálok a kommunikáció keretei, az identitás főleg ezekben a jelekben fejeződik ki.

A másik fontos fogalom, melyre a dolgozatomat építettem a szimbólum fogalma. Léteznek örök érvényű szimbólumok, melyek minden kultúra számára ugyanazt jelentik, de olyanok is, melyek csak egy adott közösség számára értelmezhetőek.

A szimbólum a legáltalánosabb jel, amelyhez egy bizonyos jelentés kapcsolódik. Az ember állandóan létrehoz új szimbólumokat, méghozzá azért, hogy általuk kifejezhetővé váljanak a megtapasztalt dolgok. A szimbólumok bírhatnak politikai, vagy vallási jelentéssel, és léteznek a mindennapi élet szimbólumai. Én az utóbbiakkal foglalkoztam bővebben, a tárgyak által kibocsátott információkat tárgyalva.

A tárgyak, objektívak, mert ha jelként tekintünk rájuk, hasonló reakciókat váltanak ki, különböző személyekből. Az is egyértelműen kiderül, hogy a tárgyak mennyire befolyásolják az életet, és az emberi kapcsolatokban is változásokat hoznak.

A továbbiakban az emberek és a tárgyak kapcsolatát vizsgáltam, Csíkszentmihályi Mihály – Eugene Halton könyve, illetve kutatásai segítségével. Ezekből a tárgyakapcsolatokból kiderül, hogy milyen tulajdonságokkal rendelkezik az ember, merre tart az élete és milyen jellemzői vannak a személyiségének. Ebből a szempontból fontos szerepük van a tárgyaknak, legfőképp az otthon tartott tárgyaknak. Azért ezekkel a legjellemmezhetőbb az ember, mert, ezek tárgyak nagy szerepet játszanak az ember életében.

Az otthon tárgyai egyértelműen tükrözik és formálják az ember személyiségét. A kutatások alapján szemrevételeztem a tárgyak hatásait és tulajdonságait is, illetve ezek alapján az ember életében bekövetkező változásokat, és az emberek egymáshoz való viszonyát.

Az utolsó részben a szelf fogalmát és a tárgyakkal való kapcsolatát tárgyaltam. Itt is, mint az élet más területein jelentős különbség figyelhető meg a nők és a férfiak között. A tárgyakapcsolatok szempontjából is eltérő szándékokat képviselnek; más jelentést tulajdonítanak egy-egy tárgyhöz.

A tárgyakat többféleképpen lehet csoportosítani, ezek közül kiemeltem a differenciálódás szempontjából megnevezett a tárgyakat (a tévé, a hifi), és az integráció tárgyait (a fényképek, a vizuális műalkotások). Cselekvés és elmélkedés szempontjából is meg lehet különböztetni a tárgyakat. Érdekes meglátás, hogy a gyerekek és a fiatalok a cselekvési tárgyakat részesítik előnyben (tévé), a felnőttek és az idősebbek érdeklődése pedig az elmélkedési tárgyak felé orientálódik (fénykép).

Az otthon egyfajta szentélyként jelenik meg az ember életében, ezért is fontosak a berendezési tárgyai. Reprezentálják a tulajdonos életútját, és jelenlegi élethelyzetét.

A dolgozatom végén kitérek egy fontos momentumra az emberek által nagy becsben tartott tárgyakkal kapcsolatban. Ezek a tárgyak pszichikus tevékenységek (tranzakció), által kapnak jelentőséget. Ezt a fogalmat, és ennek dimenzióit tárgyaltam, melyek harmóniája szükséges a figyelem felkeltéséhez és a tranzakcióhoz.

Összegezve tehát a fentieket: az a kölcsönhatás, mely a személyre és tárgyaira jellemző, meghatározza és formálja az ember életét, identitását.

A célom az volt, hogy a felhasznált kutatások segítségével felvázoljam az általunk használt tárgyak jelentőségét, és bemutassam, hogy ezek a tárgyak nem csak élettelen dolgok, melyekkel szabadon rendelkezünk; hanem nagyban hozzájárulnak személyiségünk, életünk alakításához. Mi több, rengeteg tulajdonságot elárulnak birtokosukról, azáltal, hogy szimbólumként kommunikálnak a külvilággal.

6. Irodalomjegyzék

Buda, B.: A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei. Budapest, Animula; 2001.

Császi, L.: A média rítusai; A kommunikáció neodurkheimi elmélete. Budapest, Osiris, 2002.

Csíkszentmihályi, M.-Eugene Halton: Tárgyaink tükrében. Budapest: Libri, 2011.

Dumont, L.: Bevezetés két szociálintropológiai elméletbe. Budapest, L'Harmattan, 2002.

Durkheim, E.: A vallási élet elemi formái. Budapest, L'Harmattan, 2001.

Fejős, Z.: Az átmeneti rítusok. Budapest, 1979.

Jung, C. G.: Az ember és szimbólumai. Budapest, Göncöl, 1993.

Perec, G.: Dolgok: történelem a 60-as évekből. Bukarest, Kriterion, 1970.

Piaget, J.: Hat pszichológiai tanulmány, Budapest, Primo, 1990.

Turner, V.: A rituális folyamat. Budapest, Osiris, 2002.

Internetes források:

A rítus

<http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-983.html> Letöltés dátuma: 2014. 02.20.

Az átmeneti rítusok

<http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/1-420.html> Letöltés dátuma: 2014. 02.20.

Virtus, rítus, pásztás

<http://virtuskutatas.blogspot.hu/2009/04/virtus-ritus-paszitas.htm> Letöltés dátuma: 2014. 02.25.

A jel

http://www.kislexikon.hu/jel_a.html Letöltés dátuma: 2014. 02. 26.

Csörgő Zoltán: A szimbólumok és szertartások szerepe a modern kori ember életében

<http://www.inco.hu/inco3/hagyo/cikk0h.htm> Letöltés dátuma: 2014. 03.01.

Székesi István: Szimbólumok

<http://www.irasszak.hu/szimbolumok-szekesi-istvan.p> Letöltés dátuma: 2014. 03.10.

Pál József – Újvári Edit: Szimbólumtár

http://www.balassikiado.hu/BB/netre/Net_szimbolum/szimbolumszotar.htm

Letöltés dátuma: 2014. 03. 12.

Hollós Marida: Bevezetés a kulturális antropológiába

http://users.atw.hu/de-levpsz2-2010/fajlok/kultant/bevezet_s.pdf Letöltés dátuma: 2014. 03.20.

Balázs Lajos: Rituális szimbólumok a székely-magyar jelképkultúra világából

http://epa.oszk.hu/00000/00007/00050/pdf/EPA00007_Mikes_International_2013_01_80-84.pdf Letöltés dátuma: 2014. 04.05.

A szelf fogalma

http://users.atw.hu/pecsipszicho/uploads/BA_stern2.pdf Letöltés dátuma: 2014. 04.08.

7. Summary

On the whole, in my thesis I wrote about two concepts, one of them are the symbols and the other are the rites. I also mentioned the different meanings of these two, examined by seekers.

Nowadays, in our modern society, the rites are present in our world, they got the name 'common rites' or secular rites'.

Besides the common rites, there is another type of them, the transitional rites. These are: the birth, the process of becoming an adult, the marriage and the funeral.

In connection with the flow of the information and the symbols, I also mentioned the cultural signs, which represent attributes of our personalities. This means, that the person's objects and environment are part of the communication as much as the verbal signs.

The identity is expressed by these cultural signs.

The other vital concept, on which I built my thesis, are the symbols. There are two groups of symbols. The first one is the 'global symbols', they contain the same meaning for each culture in the world. The other type is only understood by an exact group of people.

People time to time create new symbols and by using them, they can express the things they already experienced during their lives. The symbols can bear with political or religious meanings, but I dealt with the symbols, which we use in our everyday lives, especially with the significance of the objects.

Moreover, I monitored the connection between the people and the objects they own.

The type of objects what an actual person has at home, reflect and define his personality.

In the last part of my thesis I wrote about the idea of the self and about the connection of the self and the objects. The objects can be characterized by differentiation and integration.

All in all, it can be said that the interaction between the person and his objects defines the life of a human. My goal was to introduce the importance of the objects what we use in our everyday lives.

These objects play a huge role in the progress of our personality. There is a saying which goes like this : „You are what you own”. I assume this is true in most cases. The present what we live in is defined by material things and we begin to forget how important the human relationships are.